

SZENTELEKY

TOLNAI OTTÓ

VÁLTOZATOK EGY SZENTELEKY-SORRA

varjak szállnak fel didergő gallyakeról
bakacsin-bögyük zacskójában nincs mag
nincs kenő-forma kis búzaszem cirok-rubin
a fekete földet eszik
miből a fagy már rég kisütötte a zsírt
farkasok nyikorgó torkát kenni libatollpamaccsal
a föld apró sörétjeit nyelik
akárha duplacsövű tömött dugtak volna magukba
olykor ki fenekük kalózhajó-ablakán
mert durranások fel-felhangzanak
a semmi néha átüti önnön hangfalát
varjak szállnak fel didergő gallyakeról
árnyuk mely szebb a mediterráneum s a püspök lilájánál
suhán mint keleti ecset az első hó porcelánján
pedig nincs benne málna száradtvérszín szeder eper
és meg is reped mert tollak hiányzanak
fontos tollak a kormányzáshoz
a forgó földön való megüléshez
tojást gyorsforraló tollak hiányzanak
melyek akár a topogó kis anyókéak kendői
varjak szállnak fel didergő gallyakeról
bár e reccsenés már a fenéig fagyott folyóé
melyben nem halászik többé senki
nem csap szarucsákányával a sas
nem dob önnön kebelébe sem dinamitot az ember
ó *isola bella* végigreped a tenger
varjak szállnak fel didergő gallyakeról
ha nem szállnának ők is hasadnának ketté közepén

mert már csak az nem fagyott meg ami nincs
 az üres dió mit ijedtükben leejtenek
 s pontot tesznek a világra
 döggként is sajnálkozva majd hogy azt a pontot
 végén mindeneknek miért nem ehettek meg
 hiszen tán még csak az hiányzott hogy megérjék
 a búza zöld kis késeibe hanyatlást
 a pacsirta ének-injekcióját a tejes-vak kis nyuszi-falatkát
varjak szállnak fel didergő gallyakról
 avagy a mi árnyunk vetítődik a befagyott firmamentum mozivásznára
 s a duplacsövek is minket keresnek: *kártékonyokat*
 kik pedig legfeljebb a lokális színek konturjai lehetünk
 bekerítve nehéz ólommal forró ólommal
 az *isola bellá-t* és a *belladonná-t** azaz a nadragulyát
 amit hol mint nadrágot hol mint gulyát választunk
 más versszövetet preparálva már magunknak itt
varjak szállnak fel didergő gallyakról
 csőbrük sárga satujában tetű gyémántja se roppan
 bélférgek se bőffennek fel *á la spagetti milanese*
 huzatosak mint szemétdombra dobott ráncos könyökcsovek
varjak szállnak fel didergő gallyakról
 akárha ajtó fölé szögeznék őket úgy tárják szárnyukat
 s az égboltra fagnak csillogva
 mintha csak tudnák a nagy tavaszi esőkben
 majd lila tentává csordulnak

SZENTELEKY A SIVATAGBAN

Harapott. Harapott a forró levegőbe, harapott mind elviselhetlenebb
 recsegéssel-ropogással az égő homokba a kis körszakállas, nagy sárga fogú
 kétpúpú. Szenteleky a kötömbhöz szorult. Az izzó kötömbre könyökölt.
 Zuhant. Hadonászott volna végső kétségbeesettségében nagyon, de már
 előbb is többször tapasztalta, félreértenék, illetve úgy értenék, hogy akar
 valamit s azért a valamiért máris fizet — előre, mert különben penge
 villan, penge ebben az elviselhetetlen forróságban, ebben az elviselhetetlen
 fényben.

Elájulnom is csak mozdulatlan karokkal, vigyázzállásban szabad. Ma-
 rad tehát a piramis, a napba, az éjbe szerkesztett *csúcs*. Még jobban a
 kötömbre lapult, mert érezte az éhes-szomjas (ó, milyen éhség, ó, milyen
 szomjúság ez!) teve lenge haját akarja legelni, mind nagyobbá dudorodó,

* „Az életfenntartó búza és a gyilkos belladonna gyökerei egymás mellett szívják az élet
 és a halál erősségeit. De ezeket az embereket az életnek és a halálnak ez a közelálló képe nem
 zavarja.” *Gozsdu Elek* (Bori Imre idézi az Irodalmunk évszázadaiban).

verejtékező homlokát akarja lenyelni. Átölelte a követ, akárha el akarná mozdítani.

Mennyit olvastam Hegelt, művészettörténeteket, bedeckereket, s a lényegét mégsem olvastam el — a lényegnek nincsen olvasatja! —, gondolta, megfeszült, fehér betétes cipője megbukott az égő homokban (gyerekkoromban, ha parázsra léptem), lenge fehér nadrágja alatt, mint hangyák, másztak fel vékony, verejtékező combján az éles homokszemek (gyerekkoromban, ha csalánban hempergettek a kamaszok)...

Ismét meginnám azt a pohár hideg vizet, amely leforrázta tüdőm, amely miatt tulajdonképpen itt vagyok!

S akkor történt a váltás: egy homokszemért hajolt, hogy bár azt felemelje, bár a sivatag egy homokszemét arrább tegye s ajtót nyisson, megfusson e tűz elől, lehajolt egészen — látta egy pillanatra a közeledő patákat, a végtelen, lobogó selyemgyűrdésen a sértett-orrú Szfinxet — de fehér betétes cipője ismét megbukott, s ájultan zuhant arccal a forró homokba.

(A költő nem bírta felemelni a homokszemet.)

A mottót, íme, a végére hagytam, mert, gondoltam, az ő fekete noteszében (mely akár a kései utód, Domonkos fekete svéd füzetecskéje) is lehettek hasonló mondatok feljegyezve, vagy, gondoltam, visszatérve Kairóba, mert az ájulás mindössze néhány percig tartott, maga is feljegyezhetette e mondatot egy rózsaszín papírszalvétára — noha a szöveget, melyből mottónk vétetett, jóval Szenteleky halála után írták:

AZÓTA MINDÖRÖKKÉ RABSZOLGÁNAK TEKINTEM MAGAM.

TOUR DE MORTE

Egy padláson Szivácon megtalálták Szenteleky (Stanković) Kornél költő (orvos és irodalomszervező) kerékpárját. És lehozták. Az sincs kizárva, hogy már előbb megtalálták, de csak most hozták le. Nem egy ember hozta le, pedig úgy könnyebb lett volna, kényelmesebb, hanem ketten — vigyázva, lassan, méltóságteljesen, bár senki sem nézte őket a kapu alatt lihegő kutyán s az udvarban kaparászó tyúkokon kívül. És megmosták. Mosták, hárman, műszivaccsal Szenteleky Kornél költő (orvos és irodalomszervező) kerékpárját. És megkenték. És ott állt a csillogó fekete bicikli két tömött kerekén megfélevezve az eresz árnya által, a fecskék isteni landolásai zizegesítette levegőben. Senki sem mert ráülni. Még csak eszébe sem jutott senkinek a három jelenlevő (két sziváci és egy

szíváci születésű újvidéki polgár) közül. A gyerek meg már csak akkor ért haza, amikor a kerékpárt ugyanúgy, ahogy a létrán lehozták, méltóságteljesen, akárha Kossuth csontjait szállítanák, átvitték a még tatarozás alatt levő Szenteleky-házba. Félték tán, a hajtósíj (akkor még nem volt biciklilánc, nem találták fel, vagy már feltalálták, csak még nem jutott el a provinciába — nem csapkodták vele arcon egymást a kamaszok) elszakadna, elpattanna, hiszen vékony, mint a bőgőhúr, és rózsaszín, mint az emberbőr. Tán azt is át kellett volna itatni olajjal? Roppant nehéz ilyen, egész irodalmunkat érintő, bár első pillantásra részletkérdésnek tűnő, ügyekben határozni (okosnak lenni).

Ezzel járt betegeihez és házimulatságokra, hol olykor udvarolt, szemérmesen, de tbc-s lázzal, és színészkedett is...

Költészetünk első kerékpárja! (Szentelekyé már örökre a sárga trikó.)

Mind többet tanulmányoztam, nemegyszer a helyszínrre is utazva, akár egy frissen kiemelt mammutcsontvázat. Majd ferde mennyezetű padlás-szobámban (ahová ilyenkor már felszorul a baracklekvár illata): *Tour de France*-sokat, *tour d' horizon*okat szerveztem, istentelen hajszákat, marékszámra zabálva az ajzószereket, végtelen asztalom körül, félre-félre-pillantva nagy konkurrensemre, a Göncölre.

Éppen így köröztem akkor is, amikor a belgrádi rádió 3. programján Anna Ahmatova verseit kezdték olvasni — oroszul! És én, anélkül, hogy egy pillanatra is elgondolkodtam vagy legalább leszálltam volna a couleur locale elméletírója s az akácok költője kerékpárjáról, megnyomtam a pedált, és leereszkedtem zötyögve a frissen festett falépcsőn — a repedezett pisztolytok-forma biciklitáskában csiptetővel, kiszáradt olajcsöp-pintővel, a spanyol szótárral, a köpetes kék üvegcsével —, és Moszkva, Leningrád irányába indultam (kicsit úgy, mint egyik önféjű rokonom, aki Oroszországon keresztül indult egykor Amerikába): végre majd ismét átroboghatok (csikorogva bár) a Téli Palota porfírtermén, a Scsukin-szerzemény Cézanne-ok felé, végre ismét átvághatom (csikorogva bár) átlósan a volt forradalmak végtelen havas tereit, végre ismét át, át!

Persze, jól tudom, a kávédarálót majd vissza kell juttatnom a szíváci emlékszobába (már előkerült a fehér íróasztal, a fehér köpeny, az orvostáska, a németül írt dráma is)...

Költészetünknek nagy-nagy szüksége lesz erre az ős-kerékpárra (sőt, még régebbi költői-kerékpárok, „bélpoklos biciklik” után is kutatnunk kell: o o induló költőinknek sorban meg kell majd nyergelniük Szenteleky kétkerekű Pegazusát, meg *Tour de France*, meg *tour d' horizon*, meg — *tour de morte*.

SZENTELEKY ÉS B. SZABÓ GYÖRGY

Josip Vidmar és Ivan Cankar sakkejátszmája című esszémben írtam: Még a középiskolában (a Herceg szerkesztette Hídban) olvastam az első Vidmar-szöveget — ha jól emlékszem, B. Szabó fordításában. Igen, a Szlovéniában gyógykezelt B. Szabó már akkor elkezdette fordítani azt a Vidmar-könyvet, amely talán majd csak mostanában, 13 évvel halála után fog végképp födél alá kerülni... (Külön kis írást lehetne szentelni a tüdővésztes vajdasági művészek Szlovénia-élményének: pl. B. Szabó tüdő-páfrányainak és páfrány-tüdeinek, Szenteleky kitűnő Szanatórium című versének, melyben többek között ezt is olvashatjuk: *Majd kék üvegben dajkált köpetünket zsebre tesszük és sétálunk a fenyvesek alatt.*

Most e külön kis írásról álmodozom, de szeretnék tenni is egy lépést irányába.

B. Szabó kezdetben még „realisztikusan” rajzolja a páfrányt. Szlovéniában (második hazájában) találkozott egymással a szálkás, energikus kézirás és a szálkás szerkezetű növény (klorofillhalcsontváz). Idővel mind sötétebb páfrányos erdőzugokat rajzol, majd kinagyítja a levelet s árnyékát, és szabadon növeszti, hagyja burjánzani...

Éjszakánként a páfrányrajzok fölött görnyedezve rossz tüdejét szövi át, szövi újjá özont pipáló fekete-szürke klorofillkristály-rendszerre.

A páfrány és a tüdő motívuma csupán azért fontos, mert azok segítségével tudom legjobban leellenőrizni s bizonyítani magamnak, hogy a modern szlovén grafika, valamint Vajda és Klee ihlette formavilága minden tekintetben autentikus.

Absztrakt lapjai európai színvonalúak. Számomra, intíme, mégis illusztrációi a fontosabbak. Mindenekelőtt az a Majtényi Sziget című novellájához készített s az 55-ös *Híd* finom, vékony, fehér papírján megjelent illusztráció: itt a *lyukba* („A lyuk ugyan ottmarad, de mehet. Megy lyukasan és kész. Vagy mondjuk így: megfoltozva”, olvashatjuk a novellában) a melankólia kristálya, egy kétárbocos hajó helyzetetett...

Szenteleky Szanatóriuma középiskolás *Tüdővésztesek klubja* című novellámat juttatja eszembe, s azt a harcot, amelyet a rút égisze alatt vívtunk — többek között B. Szabó támogatásával is.

Az utóbbi években Debreceni Mérleg című verse mellett éppen a Szanatórium foglalkoztat leginkább.

Persze, a *külön kis írás* ideje (éppen úgy, mint annak, amelyet *Költészetünk és a tenger* címmel készülök megírni immár egy évtizede (még nem jött el — ki tudja, tán majd Golnikon fogom megírni egyszer...

NÉMETH LÁSZLÓ MEGÉRKEZIK SZENTELEKYHEZ
A MÁRTONHEGYI SZANATÓRIUMBA

„Megnéztem, rá volt írva a halál.”

Íme a kis istenke a könyvekkel!

Még nem lát. Kapaszkodik, lóg a magas kilincseken. Keresi a lépcsőt. Megtalálta. Jön.

Jön fel tárgyilagos szomorúságom elé. Igen, angolnak néz. Pedig én csak halott vagyok. A halottak tartásában van valami angolos, és pizsamám is csíkos.

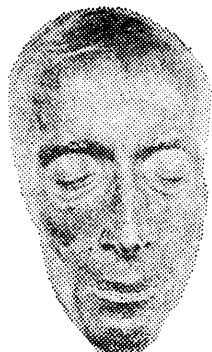
Jön. Úgy jön, akárha a pannon tenger kezdene szivárogni, emelkedni a porból. Jön fel, emelkedik kis kékkítógolyó-feje a végtelen artézivízben. Jelet kellene adnom, de nekem nincs jelem.

Ki kellene hajolnom bár a korlátón. A halálból nem hajolhatok, nem könyökölhetek ki mosolyogva, kis irodalmak sorskérdéseim okoskodva. Én már valóban csak úgy ülhetek itt, mint egy angol gentleman, aki tudja, többé már nem emeli puskáját tigrisre. (Többé már nem írok verset; nem hullik puffanva lábam elé véres hangulat-cafat...)

Itt van. Megfogja kezem a baba. Én is szomorúan az övét. Ilyen puhák lehettek, ilyen viasz-húsúak a kis istenek, melyek világokat teremtetek játszva, s világokat játszottak el. Éppen ilyen angyalhaj-fürtöket szórtunk egykor otthon a karácsonyfára, mint ezek itt zakóján. Itt van már. Beszél Cogito Cupidója.

Nagy kérdés, mondom, hogy lesz-e utánpótlás az odalenti részeken. Én lehetetlennek tartom, mondja, hogy ne legyen. Fiatal tehetségeknél példátlanul kedvez az idő...

A túlvilágon mind ilyen hókák lesznek az emberek? Vagy ez nem ők?! A Proust-kötetekkel a hóna alatt ez már maga az isten?! Idősebbnek, nagyobb növésűnek hittem.

SZENTELEKY KORNÉL HALOTTI MASZKJA

— Kara Mihály műve —

Mi préseli koponyává a végtelen maszk-sort, és ki választja ki, mint női kalapot nagy tükör előtt illegve-billegve, melyik lesz majd az utolsó s az utolsó utáni — a halotti?

Kicsike.

Persze, hogy kicsike, hiszen még a vízfejűek és idioták feje is jóval kisebb a lónál (ezért igazán csak a lókoponya szép, csak a ló halotti maszkja lenne isteni).

Kicsike — amikor ezt mondom: kiscsirkéket, kiscecskéket, kiscsikókat látok-hallok, angyali lényeket.

Ráteszem a kezem a repedt fekete gipszre, s becézem magamban. Kis értelmiségi. Vagy nevezhetném kis zeneszerzőnek is akár, mivel a nagy zeneszerzők, figyeljék csak meg, általában 'kis növésűek és húsos ajkúak.

Négerként érkeztl át, ságom bedugult gipszfülébe, négerként érkeztl oda, ahol mindenki hóka és nehéz néma ajkad végre dobokkal beszélhet, végre meleg dobokkal dalolhat.

Nagy négusa egy nem létező irodalomnak, ezt is sughatnám, de nem ságom, félreértenék, sokféleképpen.

Csöpp értelmiségi, a halál nagy-nagy blues-énekest csinált belőled: ajkad éjszakánk márványküszöbe.

Igen, a halál az egy egyszerű kicsinyítő-műszer (kellemesebb törpülni, mint növekedni-növekedni seggén felfújt békaként). Mennél kisebbre kicsinyítünk egy mammutot pl., annál inkább át tudjuk fogni, meg tudjuk nyergelni nagyságát. A mammut valós s immár végleges mérete ez az öt kis betű:

mammut

— mert hát, mi különbség is lenne a mammut, a hangya, az angyal, a szamár és az ember között? Semmi. Betű ez is, betű az is. Te is. Én is. Ó is. (Mármint: Szenteleky.)

Ujjaim szórakozottan, mint kissé megégett bodagot, török maszkod, ezért gyorsan visszaasztom a szíváci szögére.